

ЦЕНАТА НА ПОЕТИЧЕСКОТО СЛОВО

По-миналата година изд. „Народна култура“ издаде сборника „Ана Ахматова“. В него влизат почти всички стихотворения от „Бег времени“ (Советский писатель, 1965). Преводач — Иван Николов.

Ана Ахматова е тънък и деликатен поет, трудно поддаващ се на превод. У нея е важна всяка дума, защото тя носи не само нюанс и характерно виждане, но и творческа позиция. Неточният превод би могъл да накърни сериозно тъканта на стихотворенията и те да престанат да бъдат ахматовски.

Знаейки това, аз в началото гледах на българския сборник като на подвиг. Но когато започнах да чета преводите, усетих, че в мен се надига недоумение. После дойде обидата!

В послеслова преводачът съобщава: „Ранните стихове на Ахматова приличат на рисунки с перо. Целият техен смисъл е скрит в подробностите, най-незначителната дума и жест дават простор на въображението да доизгради лирическата ситуация.“

Точно това отсъства в преводите. Пренебрегнати са не само „незначителните жестове“, но и толкова важните „подробности“. Заменени са с „еквиваленти“, които будят недоумение, или са съчинени съвсем нови строфи на мястото на оригиналните. А на много места е превеждано точно обратното.

Например:

Как нестерпимо бела
Штора на белом окне

(8)

Издад бялата штора отвън
изгревът вече личи

(12)

Всички изследователи на Ахматова са отбелязвали особеното значение на всяка отделна дума в нейните стихове. В цитираните строфи тази дума е „нестерпимо“. Но преводачът я отминава, без да ѝ обърне необходимото внимание. Той се измъква леко: ритъмът е спасен, мелодиката на стиха е същата. Но неповторимото ахматовско настроение безвъзвратно е изчезнало.

В същото стихотворение друг пример:

Тот же голос, тот же взгляд,
Те же волосы льняные,
Все, как год тому назад.

Виждам: същият си ти, (?)
същите очи и глуми, (?)
както някога почти. (?)

Да оставим неточността на превода, който няма нищо общо с руския текст, но нелитературната дума „глуми“ е немотивирана като присъствие. Тя е необходима на преводача за следващата рима, но е отдалечаване от лексиката на Ахматова.

По-тежко стоят нещата с превода на едно от най-хубавите ранни стихове-новели на поетесата: „Сжала руки под темной вуалью“. Ще припомним оригиналния текст:

Сжала руки под темной вуалью...
„Отчего ты сегодня бледна?“

— Оттого, что я терпкой печалью
Напоила его допьяна.

(18)

Ето и превода:
Само сплетох ръце под воала. . .
„А защо ти си бледна сега?“
— За това, че душата си дала,
упоих го с тръпчива тъга.

(22)

Нека спрем вниманието си на последните две строфи. Ясно е, че са пренебрегнати сложността и противоречивостта на Ахматова. Лирическата ѝ героиня не си е „дала душата“. Тя се е държала рязко, отблъснала е любимия преди да „стисне ръце под тъмния воал“ и поведението на партньора ѝ произтича именно от тази нейна рязкост. Възможно е това да е женски каприз или минутно настроение, за което тя после съжaliaва, както се разбира от следващите строфи:

Задыхаясь, я крикнула: „Шутка
Все, что было. Уйдешь, я умру.“
Улыбнулся спокойно и жутко
И сказал мне: „Не стой на ветру.“

И задъхана викнах му: „Вече
само в гроба глава ще сведа.“
Позасмя се спокойно и рече:
„Духа вятър, не стой на студа.“

Тук имам по-сериозни възражения. Първо, много важният детайл „Шутка, Все, что было“ отсъства, а без него не може да се разбере биографията на емоционалния факт. „Вече само в гроба глава ще сведа“ е съчетание на думи със съвсем друга информация.

Второ, „Позасмя се спокойно и рече“. Лирическият герой на Ахматова в това стихотворение се засмива не само спокойно, но и страшно, зловещо, ужасяващо. Това е смисълът на думата „жутко“. А неговото спокойно позасмиване в превода олекотява драматичното звучене на стиха и дава погрешна представа за чувствата на героите.

Тук бих искала да се спра и върху един неприятен факт. В послеслова към сборника, анализирайки горното стихотворение, преводачът съобщава една мисъл на Андрей Платонов без задължителните за случая кавички: „Раздиращият човешки вик е заглушен от душевната студенина и безразличие у любимия: убивайки я, той се грижи за нейното здраве.“ Това е на страница 416. А в изданието на „Советский писатель“, Москва, 1970, на страница 93 в книгата на Андрей Платонов „Размышления читателя“ четем: „Вопль женщины заглушается пошлым бесчеловечием любимого: убивая ее, он заботится о ее здоровье.“

В същия послеслов има и такова изречение: „От футуризма (?), за чийто привърженик се обявява (Ахматова) в своята автобиографична бележка, я отделят лиричната сдържаност, стремежът към класическа простота, интересът ѝ към интимния човешки живот и психология.“

Ахматова никога не се е причислявала към футуризма. Тук преводачът като че ли е сбъркал. Футуризмът наистина съществува по нейно време и възниква заедно с школата, към която тя се е причислявала, но тази школа се нарича „акмеизъм“. А в своята автобиографична бележка „Коротко о себе“ (Анна Ахматова. Стихотворения. М., Гослитиздат, 1961, с. 7) Ахматова казва: „Я стала акмеисткой.“

Но да се върнем към преводите.

В известното стихотворение „Память о солнце в сердце слабеет“ има такъв стих:

Ива на небе пустом распластала
Веер сквозной.
Может быть лучше, что я не стала
Вашей женой.

Стеле се в празно небе разпрост-
ряна
ива една.
Все пак добре е, че няма да стана
Ваша жена (?)

Акцентът тук е на вторите две строфи. В тях има нещо скрито, недоизказано. Героинята не е категорична: тя произнася класическото женско „може би“, зад което се крие цяла гама от противоречиви чувства. В това е неуволимата прелест на поетесата, която е унищожена в превода: „Все пак добре е, че няма да стана ваша жена.“ Сменено е миналото глаголно време с бъдеще, което основно променя смисъла, защото тук става дума за равностойна, за оценка на минали действия, а не за настоящо решение на героинята.

Не само глаголните времена сменя преводачът. Той преиначава фрази, поправя“ Ахматова:

Он мне сказал: „Не жаль, что ваше тело
Растает в марте, хрупкая Снегурка!“

(20)

Той каза: „Жал ми е, че вашто тяло
ще се стопи през март — като Снежанка.“

(25)

Т. е. у Ахматова е „не ми е жал“, а у Иван Николов неочаквано се превръща в „Жал ми е“.

И още един подобен пример:

Круг от лампы желтый...
Шорохом внимаю.
Отчего ушел ты?
Я не понимаю...

Лампите са жълти.
Нощем шум витае.
И не си дошъл ти, (?)
а защо — не зная.

(22)

(27)

Тук коментариите не са нужни. Не е едно и също „Ти защо си отиде — не разбирам“ и „И не си дошъл ти, а защо — не зная“.

В първия стих на същото стихотворение „Дверь полуоткрыта“ в превода просто е съчинено ново четиристишие, в което са запазени само две думи от оригинала: маса и ръкавица. Ето:

Дверь полуоткрыта,
Веют липы сладко...
На столе забыты
Хлыстик и перчатка.

Тъмната тераса
и в дървото — птица...
И на мойта маса —
мъжка ръкавица.

Меланхоличното усещане от полуотворената врата и мириса на липите безвъзвратно е изчезнало, за да се появи на негово място информацията за тераса (?) и птица (?).

Но това не е всичко:

Радостно и ясно
Завтра будет утро.
Эта жизнь прекрасна,
Сердце, будь же мудро.

Утре чакам ясно
слънце златокодро.
Всичко е прекрасно
и сърцето — мъдро.

Не коментирам доколко „златокодрото слънце“ е характерно за лексиката на Ахматова. Възраженията ми тук са срещу последната строфа, в която поетесата уговаря сърцето си, умолява го: „Сърце, бъди мъдро!“, а не заявява категорично: „И сърцето — мъдро“.

Има още много такива „неточности“. В „Песня последней встречи“ (с. 24) например незабравимото ахматовско: „Я на правую руку надела перчатку с левой руки“ се превръща в:

И за миг ръкавицата лява
съм облякла (?) на дясна ръка.

(28)

Известно е, че ръкавиците се слагат на ръцете, а не се обличат.

Освен това синонимите, които използва преводачът, не навсякъде са вярно употребени. Имам чувството, че Ив. Николов се е хващал за първата хрумнала му дума от синонимния ред, без да се замисли дали тя е най-точната и най-вярната за контекста на Ахматова. В прочутото стихотворение „Сероглазый король“:

Дочку свою я сейчас разбуду
В серые глазки ее погляжу

(37)

Щерката (?) будя и както личи,
тя е със същите сиви очи.

(41)

преводчът решава да „разшифрова“ Ахматова, да обясни намека. В оригинала този намек за еднравността на очите на *дъщеричката* (а не на *щерката*) и краля е поднесен много деликатно. А Ив. Николов с един замах разкъсва тънката паяжина и декларативно оголва един факт, който в този си вид вече престава да бъде симпатичен и в словесния си изказ няма нищо общо с поезията на Ахматова.

Искам да наблегна и на елементарното и безвкусно съчинителство в някои от преводите

Я не любви твоей прошу.
Она теперь в надежном месте.
Поверь, что я твоей невесте
Ревнивых писем не пишу.

(50)

И нека бъда пак сама. (?)
И любовта да е измама. . . (?)
На твоята невеста няма
да пиша тровени писма.

(49)

Или:
Но глаза глядят уже сурово
В потемневшее трюмо.

(63)

Но сега очите ми сурово
гледат в тъмното назад.

(62)

Известно е, че „трюмо“ означава на български високо стенно огледало. И това високо стенно огледало, сложено във финала на стихотворението, съвсем не е случайно. Героинята не гледа въобще „в тъмното назад“, тя се вглежда в себе си в *потъмнялото* огледало.

В „Целый год ты со мной неразлучен“:

И с улыбкой блаженной выносит
Страшный бред моего забытья.

(110)

И царува над моите неволи,
моите смутове, моите беди.

(115)

Не знам как ще прецените превода, но аз не виждам нищо общо между двата текста. И още един пример:

В немилый город брошенное тело
Не радо солнцу.

(104)

И в град немил захвърленото тяло
на слънцето се радва.

(99)

Т. е. отново „коригиране“ на Ахматова: нейната героиня не се радва на слънцето в чуждия град, а героинята на Ив. Николов се радва.

Ако не я коригира, преводачът я прочита неправилно и се получават недоразумения като следното:

Я предала тебя. И это повтарять —
О, если бы ты мог когда-нибудь устать. (98)

Предадох те. Повтарям дважд и трижд —
дано ме чуеш ти, дано да ми простиш. (93)

Ахматовските строфи са пълни с ирония и неприкрита досада, а в превода се долавя недостойно хленчене (да не говорим, че той отново няма нищо общо с оригинала с изключение на „Предадох те“).

Освен това на няколко места ми се стори, че преводачът не познава добре езика, от който превежда:

И как жизнь началась, пусть и кончится так.
Я сказала, что знаю: аминь! (178)

Както почна живота, нека свърши така.
Аз казах, че (?) зная: амин! (169)

В руския език „что“ изпълнява функциите не само на съюз, преводим на български с „че“, но и на съюзна дума, преводима на български с „каквото“. И така се получава неправилното „Аз казах, че зная: амин! вместо правилното: „Аз казах, каквото зная: амин!“ или за да се спази ритъмът: „Аз казах що зная: амин!“

Не се спрях на всичко, което в българския превод ни отдалечава от Ахматова. Задоволех се само с очевидното, което компрометира голямата руска поетеса и я представя в очите на българския читател, непознаващ стиховете ѝ в оригинал, в една невярна и изопачена светлина.

Татяна Георгиева